

olan çarşı esnafı yanlarında ok-yay veya başka bir silâhla ayrı yönlerden yola çıkarlardı. Her çarşı grubu ellerinde kendi sanatlarını simgeleyen bir bayrak taşırdı. Gece şehrin dışında kalınırdı. Bayram namazı için erkenden sarayından çıkan sultan büyük bir alayla bayram yerine giderdi; etrafında halk sağlı solu saflar halinde yürürdü. Yanındaki askerlerden başka arkadan seçkin askerlerin oluşturduğu bir grup da ellerinde bayraklarla yürüyüşe iştirak ederlerdi. Davullar eşliğinde musallâya gidip gelirdi. Dönüşte çarşı halkı evlerine dağılırdı. Merî'nî ailesinin ileri gelenleri ve yaşlıları sultanın yemeğinde hazır bulundurlardı. Kurban bayramlarında namazdan sonra sultan kurbanlarını keserdi. Bunlar mahpuslara ve fakirlere dağıtılır, ayrıca fakirlere, düşkünlere ve cami görevlilerine elbiseler, askerî ve sivil yönetici, kadı, imam ve hatiplere de çeşitli hediyeler verilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, XI, 5; *Müsned*, II, 303, 367, 532; III, 103, 178, 235, 250; V, 84, 85; VI, 33, 55, 72, 91, 113, 134, 143, 204, 209, 235, 409; Dârimî, "Salât", 223; Buhârî, "Hayız", 7, 23, "İdeyn", 2, 3, 9, 12, 15, 20, 21, "Salât", 2, "Hac", 81, "Tefsîr", 10 / 1, "Menâkıbül'-ensâr", 26; Müslim, "Salâtü'l'-ideyn", 11, 12, 16-20, 22, "Edâhi", 19, "Şıyâm", 111, 112, 126; İbn Mâce, "İkâme", 83, 168; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 96, "Salât", 245; Tirmizî, "Cum'a", 36; Nesâî, "Salâtü'l'-ideyn", 1, 34, 35; Nüveyrî, *Nihâyetü'l'-ereb*, Kahire 1923, I, 184-185; İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut 1964, s. 31, 446-449; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, II, 444-467; III, 576-596; IX, 48-55; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 387, 435; II, 24, 33, 322, 348, 374, 384, 397; İbn Hacer, *Meâlibül'-âliye*, II, 53; Süyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvâ*, Beyrut 1986, I, 109; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bülûğu'l'-ereb*, I, 344-368; Mez, *el-Haâretü'l'-İslâmiyye*, II, 237-252; Ahmed b. Hâlid en-Nâsirî, *İstikşâ*, Dârülbeyzâ 1955, V, 151-152; Ömer Rızâ Kehhâle, *Dirâsâtü'l'-ictimâ'ıyye fi'l'-uşûr'l'-İslâmiyye*, Dimaşk 1973, s. 209-234; G. E. von Grunbaum, *Muhammadan Festivals*, London 1976, s. 53-69; İbnü'l-Hâc, *el-Medhal* [baskı yeri yok], 1401 / 1981, II, 287-290; Kâsim Abdüh Kâsim, *Dirâsât fi târîhi Mısrî'l'-ictimâ'î* ("Aşru selâtinü'l'-Memâlik"), Kahire 1983, s. 98; Muhammed Mahmûd İdris, *Rûsûmü's-Selâciha*, Kahire 1983, s. 181-185; Abdülmün'im Sultân, *el-Müctema'u'l-Mısrî fi'l'-aşrî'l'-Fâtımî*, Kahire 1985, s. 144-147; Hassan İbrâhim, *İslâm Tarihi*, III, 275-280; IV, 425-428; Ali Hâmid Elmacî, *el-Mağrib fi'l'-aşrî's-Sultân Ebt'İnân el-Merînî*, Dârülbeyzâ 1986, s. 265; Ca'fer Murtazâ el-Amîlî, *el-Mevâsim ve'l-Merâsim*, Tahran 1987, s. 23, 84-85; İbrâhim Harekât, *es-Siyâse ve'l'-müctema'a fi'l'-aşrî's-Sa'dî*, Dârülbeyzâ 1987, s. 259-261.

NEBİ BOZKURT

Osmanlı Dönemi. Türk geleneğinde de ramazan ve kurban bayramları çok önem-

li kabul edildiğinden bunlar her kesimde yerleşmiş ve tören halini almış bir şekilde kutlanırdı. Bayram törenleri bayram sabahı camilerde veya musallâ denilen açık alanlarda kılınan namazdan sonra başlardı. Küçükler büyüklerin elini öper, büyükler yakınlarına ve çocuklara hediyeler dağıtır, kapıya bayramlaşmaya gelen bekçi, çöpçü, tulumbacı, davulcu gibi hizmetlilere bayram bahşisi verilir. Memurlar da âmirlerinin evine bayram ziyaretine giderler. Bu çok masraflı olan bayram ziyaretleri Osmanlılar'da 1845'ten sonra resmen kaldırılmış, memurların çalıştıkları yerlerde bayramlaşmaları ve âmirlerinin evlerine gitmemeleri bir kararname ile hükme bağlanmıştır.

Fâtih Sultan Mehmed tarafından kanunlaştırılan saraydaki bayramlaşmanın belli usul ve kaideleri vardı. Padişah bayram sabahı sabah namazını sarayda Hırka-i Saâdet Dairesi'nde kılar. Hırka-i Saâdet kapısı önüne bir kafes konulur, içeriye de taht kurulurdu. Padişah oturduktan sonra orada hazır bulunan imam ve hatipler birer aşr-ı şerif okurlardı. Bundan sonra hazinedarbaşı bunlara hediye ile câizelerini verir, arkasından mehter çalmaya başlardı. Mehter çalarken oradakiler, "Ve hemîşe bunun emsâli eyyâmâ erismek nime'ti müyesser ola!" diye alkış tutarlardı. Duacı çavuşlar da hep bir ağızdan duaya başlardı.

Padişahın bayramını tebrik edecek olanların adları önceden tesbit edilirdi. Bunlar sabah namazını Ayasofya Camii'nde kılarlar, namazdan sonra saraya gidip Kubbealtı'nda toplanırlardı. Teşrifatî efendi silâhtar ağa aracılığıyla Sünnet Odası'nda oturan padişaha durumu arzettikten sonra padişah da Arz Odası'na geçerdi. O arada Has Odalılar, Arz Odası ile Bâbüssaâde arasına düzenli bir biçimde dizilirlerdi. Padişah Arz Odası'ndan çıkıp taht önüne gelir, nakîbüleşraf efendi yüzü padişaha dönük, ayakta ellerini kaldırıp bir dua okuduktan sonra padişahın bayramını kutlar, selâm vererek huzurdan çıkardı. Enderun ağaları da yüksek sesle "Aleyke avnullah!" (Allah'ın yardımı üzerine olsun) derlerdi. Tekrar çalmaya başlayan mehter takımı tören süresince çalmayı sürdürürdü. Tahtın arkasında sağda kızlar ağası, solda silâhtar ağa ayakta dururlardı. O sırada İstanbul'da bulunan Kırım hanzâdeleri de tahtın arkasında yerlerini alırlar, bunların arkasındaki kapıya kadar olan yer

zülflü baltacılar doldururlardı. Tahtın karşısında ise sekbanbaşı ağa, arkasında sipahi ve silâhtar ocakları ve subayları ile aynı şekilde kapıcıbaşılar, solakbaşı, mîrâlem, zaîmler, müteferrikalar ve teşrifatçı efendi dururdu. Yüksek makam sahipleri sağ taraftan gelip etek öperlerdi. Önce sadrazam, vezirler, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri sırayla ilerleyerek tahta yaklaşırlar, eğilerek saygılarını sunarlar, sonra da etek öperlerdi. Etek öperken padişah her biri için ayağa kalkardı. Padişahın her ayağa kalkıp oturduğunda oradakiler yüksek sesle "Mâşallah!" derlerdi. Sadrazam kutlamadan sonra kızlar ağasının önünde ayakta bekler, vezirlerle kazaskerler onun sağına dizilirlerdi. Bu birinci grubu eğer vezir rütbesi yoksa başdefterdar, nişancı ve reisülküttâb takip ederdi. Bunlar ise etek öpmez, eşik öperlerdi. O sırada çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdâsı şeyhülislâma haber verirler, şeyhülislâm ulemânın başında tebrike gelir, ancak etek öpmez, padişahın önünde saygıyla eğilir ve el öptükten sonra ayakta yerini alır. Padişah bu bayramlaşmada İstanbul kadılığı pâyesinde olan kişilere kadar ayağa kalkar, her ayağa kalkışta sadrazam hafifçe sağ kolunu tutar ve gelenleri adlarıyla padişaha takdim ederdi. Sadrazamın elinde meşihattan gönderilmiş bir teşrifat defteri bulunurdu. Ulemâdan sonra piyade ve silâhtar ağalarla Yeniçeri Ocağı'nın katar ağaları da denen yüksek rütbeli zâbitleri eşik öperlerdi. Bunları çavuşbaşı, cebecibaşı, topçubaşı, humbaracıbaşı ve lağımçıbaşı takip ederdi.

Tebrik merasimi bittikten sonra teşrifatçı efendi merasimin sona erdiğini padişaha arzederdi. Padişah ayağa kalkar, sağ koluna kızlar ağası girer, birkaç adım sonra sadrazam onun yerini alır, daha sonra onun da yerini silâhtar ağa alır. Padişah Has Oda'ya geçer ve başta Ayasofya olmak üzere Sultan Ahmed, Süleymaniye gibi büyük camilerden birine bayram namazına girmek üzere üstünü değiştirir (bk. BAYRAM ALAYI).

Bayram alayından sonra padişah Has Oda önüne konulan tahtına oturur ve saray nedimleri, musâhibleri birbirinden güzel nüktelerle padişahı eğlendirirlerdi. O sırada altın ve gümüş tabaklarda helvalar getirilir, vezirlere, şeyhülislâma ve meşâyihe dağıtılırdı. Bundan sonra vezirler ve ehl-i divân yerine oturur, Matbah-ı Âmire'den getirilen yemekler yenirdi. Yeniçeriler ise yemeklerini bahçede yerlerdi.

Padişah yemekten sonra Has Bahçe'ye iner, atıyla sahil kenarındaki Sultan Bayezid Köşkü'ne gider, orada kurulu olan tahtında İstanbul'da bulunan güreşçi, zürbâz ve esnaf-ı hünerverânın gösterilerini seyrederdi. Gösterilerin bitişi top atışıyla belirtilirdi.

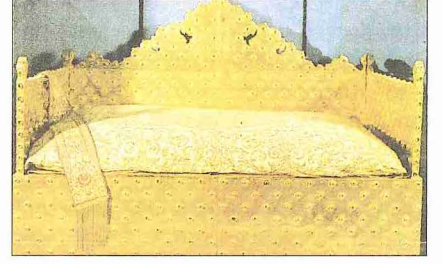
Bazı bayramlarda padişahlar halka açık büyük şenlikler düzenlettirmişlerdir. Bu bayram şenliklerinden yakın tarihte yapılan biri, Sultan Abdülaziz'in 25-28 Nisan 1866 tarihlerinde düzenlettirdiği şenliktir. 1866 yılındaki kurban bayramında yapılan bu şenlik gösterileri öğleden sonra başlamıştır. Haliç'te, Galata Köprüsü ve Sarayburnu'nda düzenlenen gösterilerde İstanbul esnafı çeşitli hünerler göstermiş, orta oyuncular, usta hayalbâzlar ve meddahlar çeşitli semtlerde halkı eğlendirmişlerdir. Bu şenlik programında özellikle güreşçiler önemli yer tutmuştur.

Bütün Osmanlı şenliklerinde seyirciler yarım ay düzeninde oturur, padişahın otağı da bu yarım ayın tam merkezinde olurdu. Padişahın yanında sadrazam, defterdar ve vezirlerin otağı ya da çadırları bulunurdu. Otağların önüne gösterilerin rahatça seyredilebilmesi için üstleri renk renk kumaşlarla kaplı sedirler konulurdu. Padişah otağının sol yanında ziyafet çadırı, sultanların kahvecileri, baltacılar, şehzade hocalarının çadırları yer alırdı. Bunlardan sonra Dârüssaâde ağasının, onun yanibaşında da hazinedarın çadırları kurulurdu. Vâlide sultan ile haseki sultanın ve öteki saraylı kadınların gösterileri seyretnmeleri için de kafesli küçük bir köşk yapılırdı.

XV. yüzyıldan itibaren şenlik düzeni belli bir protokol ve programa bağlanmıştır. Bayramlarda öğleden önce bayramlaşma, ikram, pîşkeşlerin dağıtılması ve yemekle geçer, öğleden sonra da

gösteriler yapılırdı. Büyük törenlerde geceleri de kandiller, mahyalar ve fişeklerle donanma düzenlenirdi. Öğleden sonraki gösterilerde çeşitli hünerler (canbaz, zürbâz, küzebâz, gözbağcı vb.), esnaf oyunları, dramatik oyunlar, sportif oyunlar yer alırdı. Ayrıntıda değişse de genel çizgileri içinde aynı sırayı takip eden şenlik programı kısaca şöyle özetlenebilir: Kabul merasimi, ziyafet, kahve sohbeti, dinlenme, gösteriler, akşam yemeği, donanma.

İkindiden sonra esnaf alayları otağı hümâyun önünden geçerdı. Her esnaf loncasının bir, iki ya da üç flaması vardı. Meselâ baharatçılar, ortasında yaldızlı çizgisi olan yeşil; sicimciler yarısı kırmızı, yarısı beyaz; çıkıkçılar loncasının baş harfi bulunan kahverengi; kâğıtçılar ise kenarı yeşil çizgili, ortası beyaz flamalar taşırlardı. Loncalar ya kendi meslekleriyle ilgili oyunlarla veya hoş gidecek hüner gösterileriyle, meselâ ciltçiler dört tekerlekli bir arabada bir ustanın cilt yapması ve çırakların Kur'an okumasıyla geçerlerdi. Bu cilt sonradan padişaha hediye edilirdi. Esnaf gruplarının padişaha hediye ettikleri kendi meslekleriyle ilgili eşyalar en nâdide ve pahalı cinsten şeyler olurdu. Bu hediyeler bazan da yiyecek içecek gibi şeylerdi. Çörekçiler, bir araba üzerine yerleştirilmiş fırında çörek pişirerek geçerler, sonra da pişirdikleri çörekleri padişaha sunarlardı. Bazı loncalar bir orta oyunu oynar, bir diğeri Karagöz oynatırdı. Loncaların gösterdiği hünerler arasında gözbağcılık, zürbâzlık, canbazlık gibi hünerler de bulunurdu. III. Ahmed zamanında 1708'de düzenlenen şenlikte ekmekçi ve çörekçiler arasında yüzlerini una bulamış maskaralar da yer almış, bunlar türlü maskaralıklarla halkı güldürmüşlerdi. Oyuncu esnafı ise ellerinde süslü,

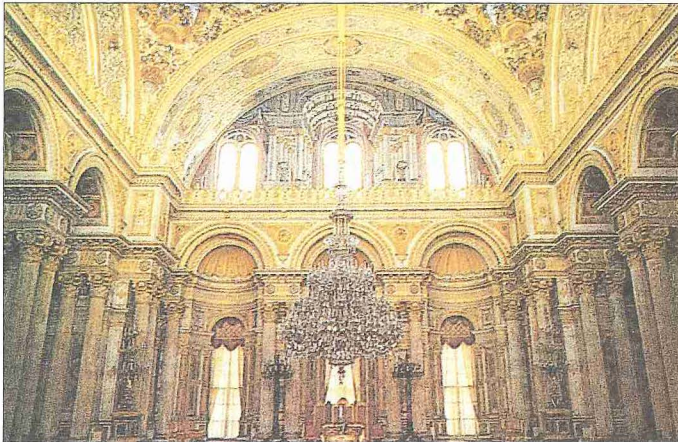

III. Murad'ın cevizi üzerine altın kaplama bayram tahtı (TSM, Envanter, nr. 2825)

üst tarafları yuvarlak bir yaprak ya da yelpaze gibi olan renkli sopalarla yürürlerdi. Bu sopalar geçit töreninde oyuncu kollarının amblemleri olduğu kadar oyun sırasında değişik işler gören birer aksesuar olarak da kullanılırdı. Her şenlikte esnafın geçit töreni gösterileri, gerek sergiledikleri mallar gerekse çalışmalarını gösteren sahneler açısından halkın büyük ilgisini çekerdı. Bu yönden de esnafın geçidi şenlikte önemli yer tutardı.

Bayram şenliklerinde mehter takımı da önemli yerini almıştı. XIX. yüzyılın ilk yarısında Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra kurulan saray orkestrası mehterin yerine geçti. 1829 yılında Donizetti'nin yönettiği bir orkestra davetlilere, yabancıları hayrete düşürecek ustalıkta çalmıştı. Bu yıllarda klasik Türk müziğinin yanı sıra klasik Batı müziği de bu gibi eğlencelerde bir hayli yer tutmaya başlamıştı. Güreşten ve spordan zevk alan Sultan Abdülaziz'in sarayında kurban bayramına rastlayan 28 Nisan 1866 gecesi düzenlenen bir kabul töreninde saray orkestrası, konuk diplomatlar ve sarayın ileri gelenleri salona girerken La Traviata'dan, II. Travatore'den parçalar çalıyordu.

II. Abdülhamid döneminde ve XX. yüzyılın başlarında bayramlar daha sade bir biçimde kutlanmakla birlikte aynı usul devam etmiştir. Bayram arefe günü top atışlarıyla başlar ve bayramın son gününün ikindisinde atılan topla sona ererdi. Ramazan gecelerinde olduğu gibi ramazan bayramını müjdeleyen davul sesleri hem çocukları hem büyükleri sevindirirdi. Büyükler ve küçükler sabah erkenden bayramlık elbiselerini giyerler ve yakınlarında bulunan bir camide bayram namazını kılmaya giderlerdi. Namazdan sonra camide yapılan bayram-

Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede (Bayramlaşma) Salonu

laşmayı eve dönünce aile fertlerinin bayramlaşması takip ederdi. Büyükler birbirlerine hediyeler verir, küçüklere de şeker ve lokum ile bayram harçlığı verirdi. Daha sonra mahallenin bekçisi davulcuyla birlikte gelerek bayram bahşişini alırdı. Bu bahşişler toplanırken davulcu, "Buna bayram ayı derler / Bal ile şekerden yerler / Eskiden âdet olmuş / Bekçiye bahşiş verilir" gibi mâniler söylerdi. Üsküdar, Galata, Kadıköy, Beyoğlu, Kasımpaşa, Beşiktaş, Fatih, Yenibahçe, Edirnekapi, Sultanselim, Aksaray, Yedikule, Kadirga, Cinci meydanları gibi İstanbul'un birçok semtinde bayram yerleri kurulurdu. Bunların en ünlüleri Şehzade Camii avlusunda ve Fatih Meydanı'nda kurulanlardı.

Cumhuriyet'in ilânından sonra millî bayramlar resmî protokole dahil edilmiş, dinî bayramların kutlanması ise resmî protokolün dışına çıkarılarak sadece gelenek halinde korunmuştur. Bu dönemde de ramazan ve kurban bayramları resmî kutlamaların dışında hemen aynı düzen içinde cereyan etmekte, bayram namazından sonra bayramlaşmalar, ak-raba ve dost ziyaretleri yapılmakta, bahşiş ve hediyeler verilmektedir.

Millî bayramlar şunlardır: 29 Ekim'de Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan'da Millî Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs'ta Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos'ta Zafer Bayramı. Bunlar arasında yer alan Cumhuriyet Bayramı'nda cumhurbaşkanının Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde devlet ve hükümet erkânının, milletvekilleri ve elçilerin tebriklerini kabul etmesi ve bu arada büyük geçit törenleri yapılması resmî kutlamaların en önem-

lilerindendir. Yabancı temsilcilerin ve halkın da katıldığı bu geçit törenlerinden sonra geceleri fener alayları ve donanmalar düzenlenir. Millî ve dinî bayramlarda devlet, hükümet ve parti başkanlarının kutlama mesajları yayınlamaları da bir gelenek olmuştur. Ayrıca ramazan ve kurban bayramlarında gazetele-rin çıkmaması, sadece Gazeteciler Cemiyeti'nin Bayram Gazetesi'ni yayınlaması da bir âdet haline gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, Nationalbibliothek Viyana, H.O. 41 (1010), vr. 205^{a-b}; Selânikî, *Târih*, İÜ Ktp., T, nr. 2385; a.e., Nuruosmaniye Ktp., nr. 3132; a.e. (nşr. Hans Klaus Schwarz), Freiburg 1970, s. 162-169; Hezâr-fen, *Telhûsü'l-beyân*, vr. 31^{a-32^a}; Teşrifâtîzâde Mehmed, *Defter-i Teşrifât*, Nationalbibliothek Viyana, Mxt. 301 (1136), vr. 183^{a-185^b}; Silâhdar, *Târih*, II, 645; Keşfi, *Surnâme*, Nationalbibliothek Viyana, H.O. 95 (1101), vr. 4^{a-5^b}, 7^a, 9^b; Haşmet Efendi, *Surnâme*, İÜ Ktp., nr. 1940, vr. 17^{a-22^b}; *Surnâme-i Hümâyûn*, Nationalbibliothek Viyana, H.O. 70 (1019), vr. 31^{a-32^b}, 35^{b-36^a}; Atâ Bey, *Târih*, I, 193, 194; Âkif Bey, *Teşrifâtname*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2108, tür.yer.; Nicholas von Haunolt, "Particular Verzeichnussmitwas Ceremonien Gepraengund Pracht das Festder Beschneidung...", H. Lewenkaw von Amelbeum, *Neuwe Chronica türkischer Nation...*, Frankfurt-Mayn 1595, s. 532-535; John Covel, *Diary*, British Museum, Add., 22.912, vr. 202^b; Özdemir Nutku, *IV. Mehmed'in Edirne Şenliği 1675*, Ankara 1972, s. 42-53, 73-77; Mehmed Halife, *Târîh-i Gilmânî*, İstanbul 1340, s. 25-26; "Das Fest des Kurban-Beiram in Konstantinopel", *Globus*, XIII (1866), s. 148-152; Abdülkadir Özcan, "Fâtih'in Teşkilât Kanunnâmesi ve Nizam-ı Âlem için Kardeş Katli Meselesi", *TD*, sy. 33 (1982), s. 44; Osman Turan, "Bayram", *İA*, II, 420-422; Pakalın, II, 553-559; E. Mittwoch, "İd", *El²* (Fr.), III, 1032; a.mlf., "İd al-Aḏḥâ", a.e., III, 1033; a.mlf., "İd al-Fitr", a.e., III, 1033.

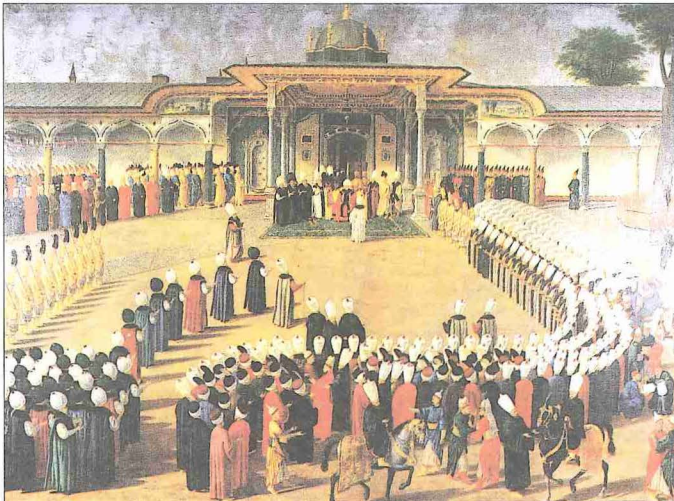
ÖZDEMİR NUTKU

BAYRAM ALAYI

Osmanlı padişahlarının bayram namazlarını kılmak için saraydan camiye gidiş ve dönüşleri sırasında yapılan merasim.

Gidilecek camiye bayramdan önce padişahın kendisi seçer ve bu genellikle Aya-sofya veya Sultan Ahmed camilerinden biri olurdu. Bayram sabahı sadrazam ve vezirler Ortakapı (Bâbüsselâm) içine serilen halılara oturarak padişahın harem-den çıkmasını beklerlerdi. Padişah gelip önceden özenle süslenmiş ata binince kapıcıbaşılar, çavuşbaşı, mîr-i alem, çavuşlar ve rikâb-ı hümâyûn solakları dışındaki devlet ileri gelenleri de atlarına binerek padişaha refakat ederlerdi. Bayram alayında önden arkaya doğru şu görevliler bulunurdu: Yaya olarak saray hocaları, kapıcıbaşı ağalar; atlı olarak da defter emini, ikinci ve üçüncü defterdarlar, başdefterdar, nişancı, sadrazam kethüdâsı, vezirler, iki tarafında yaya olarak sorguçlu yeniçeri bölük çorbacıları bulunan vezîriâzam; sağ elinde gümüş asâ, sırtında kısa kürk, başında Selîmî kavuk, ayağında mor kadife Tatar şalvarı ve Çerkes yemenisi ile kapıcılar kethüdâsı; yaya olarak ikinci ve birinci mîrâhur ağalar, iki yanında kırmızı ve bej renkli sivri külâhları ve ellerinde beş köşeli asâlarıyla hasekiler, peykler, solaklar, mücevher sorguçlu çuhadarlar olduğu halde padişah, başlarında mücevherli üsküf, bellerinde incili kuşak ve mücevher kakmalı hançer, sırtlarında bol sırmalı entari ve kaftanlarla silâhtarğa ve başçuhadar; başında Selîmî kavuk, belinde som mücevher bıçak, sırtında sırmalı entari, üstü kaftan, bunların üzerinde serâserden dört yerli samur kürk ile Dârüssaâde ağası; başlarında Selîmî kavuklarla Bâbüssaâde ağaları; başlarında düz kaş serpuş, bellerinde mücevher kakmalı hançer, altın köstekli som mücevher kama ve ayaklarında kontuşlarla hazinedar ağa ve Has Odalı ağalar. Padişah Ortakapı'dan çıkınca Has Fırın tarafındaki duvarın önünde dizilmiş olan çavuşlar alkışa başlarlar, padişah da onları selâmlardı.

Böylece saraydan çıkılarak camiye varılır, padişah cami avlusuna girince önden yeniçeri ağası, arkadan kapıcıbaşılar koşarlar, binek taşına geldiğinde padişahın çizmeleri çıkartılır ve özel bir pa-buç giydirilirdi. Atından inince sadrazam diz çöküp yer öperek kendisini karşılar-

III. Selim zamanında Topkapı Sarayı Bâbüssaâde önünde yapılan bir bayram alayını gösteren yağlı boya tablo (TSM, Padişah Portreleri Salonu)